

Çeviribilimin Türkiye'deki Gelişimi Açısından Çeviribilimsel Konulu Derleme Yayınların İncelenmesi

Filiz Şan^{1*}, Önder Fidan²

^{1,2}Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Mütercim Ve Tercümanlık Bölümü, Sakarya, Türkiye
ORCID: F. Şan (0000-0003-2158-3818), Ö. Fidan (0000-0003-4643-1239)

Özet

Bilimsel çalışmaların oluşturulup diğer araştırmacılara ulaştırılması sürecinin önemli bir ayağı olan bilimsel iletişimde, akademik kitaplar, makaleler, bildiriler, tezler vb. kaynaklar önemli bir yer tutmaktadırlar. Bu kaynakların başka bilim insanlarınınca erişilmesi alanda tartışma ortamına zemin hazırlayarak çeşitli bakış açılarının ve yeni, özgün çalışmaların üretilmesine katkı sağlamaktadır. Çeviribilimin Türkiye'deki gelişiminde aynı durum söz konusu olmuştur ve olmaya devam etmektedir. 80'li yıllar itibarıyla Türkiye'de tam anlamıyla çeviribilimsel faaliyetler, Batı'dan faydalanılarak alınan çalışmalar üzerinden gerçekleşmiştir. Bu çalışmada Türkiye'de çeviribilimin kuruluş dönemlerinden itibaren dışarıdan alınan alana ait düşünsel uğraşların izini sürebilmek amacıyla, yabancı dillerden Türkçeye çevrilmiş çeviribilim konulu makalelerin bir arada toplandığı sistemli veri sunan derleme kitaplar yoluyla, bu kaynakların alanın gelişimine yönelik ne şekilde bir katkı sağladığına dair bir üst-bakış getirmek amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda, belirlenen derleme kitaplardaki yan metinlerden elde edilen verilerle, öncelikle ilgili kitaplar hakkında bilgilere yer verilmiş ve belirlenmiş sorular çerçevesinde karşılaştırmalı olarak irdelenmiştir. Bu kapsamda, kitaplardaki makalelerin alanın Türkiye'deki gelişimi açısından detaylı incelemesi yapıp, bu inceleme çerçevesinde makalelerin hangi kaynak dillerden çevrildiği, yayımlandıkları yıllara dair ne gibi çıkarımların yapılabileceği, çeviribilimin hangi alanlarını ele alan konulardan oluştuğu gibi sorulardan hareketle ve grafikler aracılığıyla yanıtlar bulunmuştur. Yapılan araştırmada değerlendirmelerde bulunularak üst bakış oluşturulmuş, bu yönde yapılacak çeviri çalışmalarının bilimsel zemindeki yönelimine dair öneriler sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Çeviri yayınlar, çeviribilimin gelişim süreci, bilimsel iletişim araçları, çeviribilim

Investigation of Compilation Books on Translation Studies From the Point of the Development of Field in Turkey

Abstract

Academic books, articles, papers, theses, etc. take an important place in scientific communication, a significant pillar for the dissemination of scientific studies to other scientists. The access to these resources by other scientists provides a basis for discussion in the field and contributes to the production of differing viewpoints as well as new, original studies. The same has been true for the development of translation studies in Turkey. Scientific activities for translation studies have been carried out through works taken from Western resources since the 1980s. This study aimed to develop an overview through the compilation books with translated articles from foreign languages into Turkish which present systematic information and to trace intellectual works in the translation studies which have been exported from foreign languages since the establishment of the field in Turkey. For this purpose, information on the compilation books was provided based on the data obtained from their paratexts and they were comparatively evaluated within the framework of the defined questions. Within this context, the articles in the books were analyzed in detail in terms of the development of translation studies in Turkey. Within the scope of the analysis, the source languages, the publication dates, and the implications, the topics of the translated articles were found and presented with graphics. As a result, an overview has been developed and suggestions were presented for the orientation of the scientific basis for future studies in translation studies.

Keywords: Translated scientific publications, development process of translation studies, scientific communication tools, translation studies

1. GİRİŞ

Bir disiplinde bilimsel gelişimin oluşmasında rol oynayan paydaşlardan biri, o disiplinde çalışma yapan ara-

tırmacılar arasındaki bilimsel iletişimin varlığıdır. Bilimsel iletişimin gerçekleştirilmesinde kullanılan birçok araç ve platform mevcuttur. Bilim insanlarının yazmış oldukları kitaplar, makaleler, tezler, raporlar, bildiriler gibi kaynaklar bilimsel iletişimin sağlanmasında kullanılan araçlar olarak sayılabilecek iken; konferanslar, seminerler, kongreler, çalıştaylar gibi ortamlar da araştırmacıların meslektaşlarına ulaşabildikleri ve çalışmalarını sunabildikleri platformlar olarak gösterilebilir. Bilim insanları yaptıkları çalışmaların diğer araştırmacılar

*Yazışma Adresi / Address for Correspondence:

F. Şan, Email: fsan@sakarya.edu.tr

Geliş Tarihi / Received Date: 17.03.2021

Kabul Tarihi / Accepted Date: 16.04.2021

Doi: 10.26701/uad.898896

tarafından bilinmesini ister. Böylelikle ortaya çıkmış bilimsel ürün, aynı veya yakın disiplinlerdeki kişilerce incelenecek, içeriğindeki bilgi sınanacak ve bu sayede farklı bakış açılarıyla yeni çalışmaların oluşmasında bir çıkış noktası olacaktır. Kısaca ifade edilmiş bu döngü, ilgili alanın gelişimine katkı sağlayarak, bilimin ilerlemesindeki doğal süreci devam ettirecektir.

Çeviribilimin gelişim süreci açısından bakıldığında, uzun bir süre dilbilim, edebiyat, metindilbilim gibi alanlar altında, sadece kendi perspektifleri doğrultusunda ele alınan çeviri olgusu, -doğası gereği- salt o disiplinlerin yaklaşımlarıyla incelenemeyecek bir yapıda olduğu için, Batı'da 1970'lerde özerk bir bilim dalı olarak faaliyet göstermeye başlamıştır. Daha önceki yıllarda da bu yönde yaklaşımlar sunulmuş olsa da, kaynaklara göre çeviriyi kendi inceleme nesnesi olarak odağa alacak bir bilim dalına duyulan ihtiyacın belirginleşmesinde, en etkili araştırmacı James Holmes olmuştur. "Çeviribilimin Adı ve Doğası" başlıklı bildiriyle yeni bir bilim dalının oluşum sürecini açıklayan Holmes, ihtiyacı gerekçelendirme ve çeviribilimin alanlarını temellendirerek ortaya koymasıyla, özerk bir görünümün oluşmasına zemin hazırlamıştır. O yıllarda çeviribilim alanında çeşitli kuramsal yaklaşımların ortaya atılmasıyla, bakış açısında derin değişikliklere neden olacak, önemli gelişmeler olmuştur. Sosyal bilimlerde yaşanan paradigma değişikliğinin çeviribilimde de karşılık bulmasıyla kaynak odaklılık yerini erek odaklı bir perspektife bırakmıştır. Bu sürece yaklaşımlarıyla katkı sunan kuramcılardan bazıları Gideon Toury, Hans J. Vermeer, Justa H. Mänttari ve Itamar Even Zohar'dır. Başta kapsayıcı ve genel kuramlara ulaşma çabası gözlemlenirken, zaman içerisinde temel bir perspektifin yerleşmesiyle, çevirmeni ve çevirinin çeşitli boyutlarını farklı açılardan inceleyen ve açıklayan yaklaşımlar geliştirilmiştir. Çevirinin sosyolojik, psikolojik, iletişimsel ve toplumsal gibi boyutları ön plana çıkarken, teknolojik gelişmeler de bilimsel çalışmalarda kendine yer bulmuştur. Çeviribilimin bu oluşum ve gelişim sürecinde kendi içinde gerçekleşen sorgulama ve hesaplaşma, köklü bakış açısı değişikliğine neden olurken, aynı zamanda çeviribilimin bilim dalı olarak gerekliliğini belirginleştirmiştir demek yanlış olmayacaktır.

Bu çalışmada öncelikle çeviribilimin bu gelişim sürecinin Türkiye'deki izi sürülecektir. Bu kapsamda söz konusu sürece katkı sağlamada görev üstlenen çeşitli çeviri eserler hakkında genel bilgilere değinilecektir. Çeviri kitapların/dergilerin, hedeflerine yönelik bir üst bakış oluşturulmaya çalışılacaktır. Özelde ise, alanın gelişimi amacına hizmet etmesi açısından daha detaylı olarak da derleme kitaplar ele alınacaktır.

2. TÜRKİYE'DE ÇEVİRİ BÖLÜMLERİNİN KURULMASI VE ÇEVİRİBİLİMİN GELİŞİM SÜRECİ

Bir bilim dalının varlığından söz etmek için, bu alanın araştırmacılarının olması, akademik bir yapısının olma-

sı araştırmaların sürdürülebilirliği açısından önemlidir. Türkiye'de 1980'li yıllarda üniversitelerde çeviri eğitimi vermeyi amaçlayan bölümlerin kurulmasıyla, çeviribilim çalışmalarının yoğunluk kazandığı söylenebilir. Bu bir başlangıç olarak görülmemeli elbette. Aksine çeviri Türkiye'de çok daha öncesinde araştırmalara konu olmuş ve eğitimde de dil ve edebiyat bölümlerinin çatısı altında ders olarak işlenmiştir (Şan, 2011, s. 153). Ancak söz konusu bölümlerde çeviri araç iken, çeviri eğitimi veren bölümlerin kurulmasıyla çok farklı bir zemin oluşmuştur.

İlk olarak Hacettepe Üniversitesi'nde 1982-1983 yılında hazırlık eğitiminin başlatılması girişimiyle Türkiye'de çeviri eğitimi veren bir bölümün varlığından söz edilebilmektedir. Ardından 1983-1984 yılında Boğaziçi Üniversitesi, daha sonra da 1993'de Yıldız Teknik Üniversitesi'nde akademik çeviri eğitime yönelik programlar faaliyet göstermeye başlamıştır (Akbulut, 2016, s. 10). Günümüzde farklı birçok üniversitede ön lisans, lisans ve lisansüstü derecede çeşitli dillerde çeviri ve çeviribilimsel eğitim verilmektedir. Bu çerçevede, çeviri eğitimi veren bölümlerin kurulması, çeviribilimin gelişiminde önemli bir rol üstlenmiştir. Çeviri eğitiminin verildiği akademik programların açılması ve sayıca artış göstermesi, nitelikli çevirmen adaylarının yetiştirilmesinin yanı sıra, bu alandaki araştırmacıların da buna paralel olarak artması anlamına gelmektedir. Buna göre hem çeviri ile ilgili sektördeki ve mesleki gelişimin, hem de akademik yükselmelerin bir gereği olarak bilimsel araştırmaların çeşitlenerek arttığını söylemek yerinde bir tespit olabilir. Bu açıdan düşünüldüğünde, öncesinde farklı disiplinlerin bakış açıları ile yorumlanan çeviri, artık bu alanda faaliyet gösteren araştırmacıların yürüttüğü çalışmaların odağına yerleşmesi olarak değerlendirilebilir. Başka bir deyişle, eğitimde ve araştırma sahasındaki bu ilerlemeler, bekleneceği gibi bilimsel çalışmalara da yansımıştır.

Batı'daki gelişmelerin izleri Türkiye'de de çeviri konusunda yapılan bilimsel çalışmaların artmasıyla görünüm kazanmıştır. O dönemlerde Türkiye'deki çeviri çalışmaları daha çok yurtdışında yapılan kuramsal çalışmaların odağında yürütülmekte olduğu ifade edilebilir. Bu bağlamda Türkiye'deki bu sürece etki eden telif eserlerle çeviri eserlerin varlığından söz etmek gerekir. Çeviri üzerine yazılmış telif eserlerde atıflar, kuramsal yaklaşımların betimlenmesi aracılığı ile Batı'daki yaklaşımların Türkiye'ye aktarılması söz konusu olmuştur. Turgay Kurultay, bu kapsamda özellikle Akşit Göktürk'ün Dillerin Dili (1986) başlıklı kitabının öncü bir rol üstlendiğini vurgulamaktadır. Bu çalışmanın çeviri olgusuna bakışta yeni bir arayışı içeriyor olması sebebiyle çeviribilime geçiş sürecinde bir dönüm noktası olarak görülebileceğini ifade eden Kurultay (2000), bu kaynakta o dönemde Batı'da geliştirilen kuramların bütünlüklü bir tanıtımına yer verildiğinin de altını çizmektedir.

Türkiye'de ilk çeviri bölümlerinin kurulmasına ve çeviribilim alanının oluşmasına tanıklık eden Alev Bu-

lut, Aymil Doğan, Ayşe Banu Karadağ, Ayşe Nihal Akbulut, Dilek Doltaş, Işın Bengi Öner, Mine Yazıcı, Sakine Eruz ve Turgay Kurultay gibi kıymetli bilim insanlarının birbirleriyle söyleşmelerini konu alan “Türkiye’de Çeviribilim - İlk Adımların Yol Arkadaşlığı” (2016) başlıklı çalışma, Türkiye’deki gelişim sürecine önemli ölçüde ışık tutmaktadır. Bölümlerin kurulma aşamaları ve resmi tarih içerisinde ifade edilmeyen detayların, bireysel belleklerde yer alan anıların paylaşılmasıyla, sözlü tarih olarak kayıt altına alındığı söylenebilir. Söz konusu çalışmada, çeviribilimsel yaklaşımın oluşumunda Batı’nın perspektifinden yararlanıldığı da görülmektedir. Bu konuda özellikle iki ayrı husus dikkat çekmektedir. Etkileşime zemin hazırlayan hususlardan ilki Seleskovitch, Lederer, Ladmiral, Wilss ve Hönig gibi çeviri alanının önemli bilim insanlarının konferans, seminer vb. çeşitli nedenlerle Türkiye’ye gelmesidir¹. Diğer bir husus ise Batı kaynaklarının telif eserlerde alıntılanarak ya da çeviri yoluyla aktararak tanıtılması olarak ifade edilebilir. Mine Yazıcı, çeviri kuramlarını özümsemesi sürecinde Işın Bengi Öner’in bilimsel çalışmalarında kuramları açıklayıcı bilgilere yer vermesi, hatta sorgulayıcı bir yaklaşımla hesaplaşması ve Schleiermacher, Vermeer gibi çeviribilimin Batı’daki temsilcilerine ait makalelerin Turgay Kurultay tarafından Türkçeye kazandırmasının önemli katkılar sağladığını ifade etmektedir (Akbulut, 2016, s. 220-221). Tarihsel süreci aktaran tüm bu bilgilerden hareketle çeviribilimin Türkiye’deki gelişiminin Batı’nın çok da gerisinde kalmadığı söylenebilir.

Bu noktada, Batı’daki gelişmelerin Türkiye’ye yansıtılarak irdelenmesine imkan sağlayan çeviri çalışmalarının önemine vurgu yapmak, yerinde olacaktır. Buna göre yurtdışındaki araştırmacıların makalelerinin/yazılarının çevirileri yapılarak Türkiye’deki dergilerde yayımlanması, Alman, İsrail, Fransız gibi çeşitli ekollere ait yaklaşım ve kuramlara ulaşılmasına olanak sağlaması bakımından, oldukça önemli bir bilgi kaynağı oluşturmuştur. O döneme yönelik bilimsel iletişimin yapıldığı kanallar arasında gerek akademik gerekse akademik olmayan dergilerde yayımlanan makaleler gösterilebilir. Söz konusu bu dergilere örnek olması açısından alanda 1987-1992 yılları arasında faaliyet gösteren Metis Çeviri Dergisi ile 1981-1984 arasında çıkarılan Yazarlar ve Çevirmenler Yayın Üretimi Kooperatifi (YAZKO) dergisinden bahsetmek faydalı olabilir. Metis Çeviri Dergisi’nde çeviri alanına yönelik kuramsal çalışmalar, çeviri uygulamaları, şiir, oyun, öykü çevirileri yer almaktadır. Dergide yayımlanan kuramsal çalışmalarda Türkçe yazılmış yazıların yanı sıra yurtdışındaki kuramcılarının çalışmalarının çevirilerine de çokça yer verildiği görülmektedir. Eugene A. Nida’nın “Çevirmenin Görevi”, Katharina Reiss’in “Metne Bağımlı Çeviri Stratejileri”, Paul Kussmaul’in “Bir Çevirmen Dilbilimine Ne Kadar Gerek Duyar?”, Susan Bassnett-McGuir’in “Labirentin İçinde: Tiyatro Metinleri Çevirisi İçin Yöntemler ve Stratejiler”

ya da Peter Newmark’ın “Düşünce, Konuşma ve Çeviri” başlıklı makalelerinin çevirileri yalnızca birkaç örnektir.

Tıpkı Metis gibi, YAZKO’da da yazınsal çeviriler, bolca çeviride kuramsal çalışmalar bulunmaktadır. Bu iki derginin haricinde yayın yapan dergilerde de çeviri üzerine yazılmış, kuramsal çalışmaların çevirilerinin bulunduğu söylenebilir. Daha güncel sayılabilecek Çevirmenin Notu dergisinde de örneğin Hans J. Vermeer’e ait “Çeviribilimde Retorik ve Biçembilim” ya da Andrew Chesterman’a ait “Çeviribilim için Nedensel Bir Model” gibi çeviribilimin önemli kuramcılarının yazılarının çevirilerine yer verilmiştir. Bu örneklerden hareketle, çevirinin tüm alanlarda olduğu gibi çeviribilimin de kendi gelişim sürecine önemli ölçüde katkı sağlayan bir araç olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Türkiye’de çeviri ve çeviribilim alanının gelişimi için yurtdışı kaynaklardan aktarılan yazıların/makalelerin çevirilerinin yer aldığı yukarıda kısaca bahsedilen dergilerin yanı sıra, doğrudan yabancı kitapların da çevirilerinin varlığından söz etmek gerekir. Bu tür bir çalışmaya, kuramsal bir bakış açısını ele alan Hans J. Vermeer’e ait “Çeviride Skopos Kuramı” (2008) adını taşıyan çeviri kitap örnek gösterilebilir. Kitabı dilimize ingilizceden çeviren A. Handan Konar, kitabın ilk sayfalarında verdiği çeviriye dair bilgilerde, Hans Vermeer’e ait yazıların Türkçeye daha önce aktarıldığını ancak bu çalışmanın çeviribilimciye ait ilk kitap çevirisi olduğunu ifade etmektedir. Buna ek olarak kitabın Türkçeye çevirisinin yapılmasındaki amacın, Fransızca, Almanca, Rusça, Çince, İspanyolca gibi farklı dillerde akademik eğitim gören öğrencilere yararlanabilecekleri bir kaynak sunmak olduğu açıklanmaktadır (yayıma hazırlayanın notu, 2008). Buna benzer bir başka çeviri eser ise, Margret Ammann’a ait “Akademik Çeviri Eğitimine Giriş” (2008) başlıklı kitaptır. Deniz Ekeman tarafından çevirisi yapılan ve Almanca mütercim tercümanlık programlarında ek materyal olarak yararlanılan bu kaynağın çevrilmesindeki amaç, Almanca dışında farklı bir dildeki çeviri bölümlerince de kullanılabilmesini olanaklı kılmak olarak ifade edilmektedir (Ammann, 2008, s.11). Buradan anlaşılacağı üzere, dil kısıtından dolayı alanın gelişimine etki edebilecek bir sorunu ortadan kaldırmaya yönelik bir çabanın varlığı söz konusudur. Böylece çeviribilimde işlevsel kuramların ve akademik çeviri eğitimindeki yaklaşımların temeli niteliğinde olan perspektiflere erişim sağlanarak Türkiye’deki gelişime katkı sağlandığı söylenebilir.

Benzer bir katkı sağlayacak çeviri çalışmalardan biri de Radegundis Stolze tarafından yazılan “Çeviri Kuramları – Giriş” (2013) başlıklı kitaptır. Söz konusu kitap, Emra Durukan tarafından, Almanca kaynak dilden çevrilmiştir. İçerik olarak bu kitap, dilsellik, metinsellik, eyleme odaklılık, çevirmen odaklılık ve benzeri gibi çeviri ve çeviribilimin araştırma alanları olan birçok kuramsal konudan söz edip, bu konularla ilgili uygulamalı örnekler

1 Söz konusu konunun detayları için bkz. Akbulut, 2016, s. 65, 85, 95.

vermektedir. Kitabın çevirisinin gerçekleştirilmesinin altındaki temel amaç, farklı dillerde eğitim veren tüm bölümlerin faydalanabileceği, uluslararası çalışmaları Türkçede tartışarak çeviribilimsel çalışma ve araştırmalara pozitif yönde etki etmek olarak ifade edilmektedir (Stolze, 2013, s. 9).

Dil kısıtlamasını ortadan kaldırarak herkesin erişimine olanak sağlayan bilimsel bir iletişim aracı rolüne bürünen tüm bu girişimlerin ortak hedefi, yukarıdaki açıklamalar çerçevesinde, Türkiye'de çeviribilimsel bir tartışma ortamının yaratılabilmesi ve bunun sonucu olarak da alanın kendi perspektifimiz özelinde gelişmesini sağlamak, yeni bakış açıları üretmek olarak özetlenebilir. Dile getirilen bu hedeflerin ne şekilde bir süreç izlediği sözü edilen kitapların/dergilerin incelenmesi ile mümkün olabilir.

Böyle bir öneri ile yola çıkarak kaleme alınan bu çalışmanın amacı, çeviri yoluyla çeviribilimin Türkiye'deki gelişimine sağlanan bu katkıyı bir bütünce üzerinden somutlaştırarak, çeviribilimsel iletişimde çevirinin rolüne bir üst bakış oluşturmaktır. Bu amaç doğrultusunda yurt dışındaki bilim insanları tarafından çeviribilim alanında yazılan makalelerin/yazıların çevirileri çerçevesinde, bu makalelerin/yazıların Türkiye'deki çeviribilimin gelişimine ne şekilde katkı sağladığına yönelik üst bakış niteliğinde sorgulayıcı bir araştırma sunulması hedeflenmektedir. Bu bağlamda yurtdışındaki çeviribilimsel yazıların çevirilerinin yer aldığı derleme kitaplar, yukarıda bahsedilen dergiler/kitaplar gibi mevcut diğer kaynaklara oranla daha sistematik bir yapıda veri sundukları ve çeviribilim odağında yayın yaptıkları için, bu çalışmanın bütüncesini oluşturmaktadır.

2.1. Yöntem

Bu araştırma kapsamında belirlenen derleme kitapların öncelikle yan metinler üzerinden genel tanımları yapılarak amaçları ve yöntemleri konusunda bilgi verilecektir. Genette, yan metinleri "çevre-metin" (peritext) ve "dış-metin" (epitext) olarak iki grupta sınıflandırmakta ve çevre-metinleri, kitapların kapaklarını da içermek suretiyle, yazarın/editörün, çevirmenin sunuş yazıları, haritalar, listeler, dipnotlar/sonnotlar, kitap tanımları gibi metni çevreleyip üst metin görevi gören unsurlar şeklinde ifade etmektedir. Dış-metinleri ise, hem üst metin hem de metinler ötesi işlevde olup, kaynak metin üstüne yazılan yorumlar, eleştiriler, tanıtım yazıları olarak tanımlamaktadır (Genette'den aktaran Yazıcı, 2011, s. 72-73). Bu bilgiler bağlamında, çalışmada incelenecek olan derleme kitaplar içerisindeki çevre-metinler, okuyuculara ekstra önemli bilgiler sunabilecek bir fonksiyonda kabul edilmekte ve çalışma kapsamında inceleme kriteri olarak benimsenmektedir. Bundan hareketle giriş ve ön-sözleri, kapak yazıları, dipnotlar, son notlar ve sunulan diğer bilgilerden yola çıkılarak, bu kitapların amaçları, birbirleri arasındaki benzerlik ve farklılıklar ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Çalışmanın ana inceleme unsuru olacak çeviri makalelerin ele alınmasına yönelik ise; çevirilerin hangi dillerden gerçekleştirildiği, söz konusu makalelerin yayımlandıkları tarihe yönelik çıkarımlar neler olabilir, çeviribilimin alt alanları doğrultusunda konuların hangi temalardan oluştuğunu gibi sorulara cevaplar bulunmaya çalışılacaktır. Betimleyici bir bakış açısı kullanılarak yaklaşılabilecek olan çalışmalardan elde edilecek veriler, metinde grafikler halinde sunularak değerlendirilecektir.

3. ÇEVİRİ MAKALELERDEN OLUŞAN ÇEVİRİBİLİM KONULU DERLEME KİTAPLAR

Bilimsel iletişim aracı olarak rol oynayabilecek derleme kitaplar, çeviribilim disiplini bünyesinde alana bilgi ve yeni bakış açıları getirmeye yönelik bir kanal görevi üstlenmektedir. Bu açıdan söz konusu çeviri çalışmalarının yer aldığı 8 adet derleme kitap incelenecektir. Bu kitaplar, Çeviri Seçkisi 2, şu anda beş ciltten oluşan Çeviribilim *Paradigmaları* (1, 2, 3, 4, 5) ve iki cildi bulunan Çeviribilim *Okumaları* (1, 2)'dir.

Mehmet Rıfat'ın tarafından hazırlanan Çeviri Seçkisi 1 – Çeviriyi Düşünenler² (2003) başlıklı birinci cildin devamı niteliğinde olan Çeviri Seçkisi 2 – Çeviribilim *Nedir* adlı 2004 yılında çıkan derleme kitap, alana ve alanda çalışan araştırmacılara bilgiler sunan önemli yabancı yazıların çevirilerinin bir arada toplandığı ilk çalışma olarak örnek gösterilebilir. Kuramsal ve eleştirel yazıların yer aldığı derlemenin amacının, yabancı çalışmalardan yola çıkarak "çeviribilim nedir" sorusuna bir yanıt bulmak ve farklı dillerde kaleme alınmış çalışmaları Türkçeye kazandırmak olarak ifade edilmektedir. Daha önce Türkiye'deki dergilerde yayımlanmış ya da bu derleme için çevrilmiş toplamda 19 yazıyı içermekte olan bu kitaptaki çalışmalar ağırlıklı olarak kuramsal/eleştirel özellik taşımakta ve ortaya çıkış tarihleri açısından kronolojik bir yöntemle sunulmaktadır. Derlemenin önsözünde söz edildiği üzere, her yazı öncesinde o yazının önemli noktalarına dikkat çekmek ve okuyucuya ön bilgi sunmak amacıyla kısa bilgilendirici paragraflar yer almaktadır. Bunun yanı sıra, dipnotlarla orijinal yazıların hangi dillerde ya da ilk yayımlanma/sunum bilgileri gibi bilgilerin de verildiği vurgulanmaktadır. Ayrıca kitap sonunda içerikteki eserlerin yazarları ve çevirmenler hakkında kısa bilgiler sunulmaktadır (Rıfat, 2004, s. 7-9).

Beş ciltten oluşan ve ilk cildi Faruk Yücel tarafından 2013 yılında yayınlanan Çeviri Paradigmaları 1 adlı derleme kitabın temel amacı giriş bölümünde, çeviribilim alanında faaliyet gösterenlerin dil kısıtı nedeniyle Almanca kaynaklara ulaşabilmelerini sağlamak olarak ifade edilmektedir. Almandaki çeviribilimsel yayınların Türkçeye kazandırılmasıyla farklı araştırma konularına dikkat çekmek ve Türkiye'de çeviribilimsel bakış açısı-

2 Çeviri Seçkisi 1 başlıklı derleme kitap, Türkiye'deki çeviribilim araştırmacıları tarafından yazılmış telif makalelerden oluşmaktadır. Bu bakımdan, çeviri yayınlarını odak alan bu çalışmanın bütüncesine dahil edilmemiştir.

nın yaygınlaştırılması hedeflenmektedir. Çeviribilim alanında Almancada başvuru kaynağı olan ve alana katkı sağlayan kişilerin çalışmaları, bu derlemede yer alan farklı alt alanlardaki yazıların seçilmesi konusunda kriter olarak belirtilmektedir. Bu derleme kitabın özellikleri arasında Almanca çalışmaların bir arada bulunduğu ilk derleme olduğu vurgulanarak, bu çalışmaların da doğrudan çeviribilim araştırmaları yapan kişilerce çevrildiği aktarılmaktadır (Yücel, 2013, s. 7-9).

Çeviribilim Paradigmaları serisinin geneli göz önüne alındığında, kitapların amacının çeviribilimde yabancı dillerdeki araştırma yazılarının Türkçeye kazandırılarak Türkiye'deki akademisyen ve öğrencilere sunulması ve alanın bilimsel sürecinin gelişimine katkı sağlama olarak ifade edilebilir. Üç yıllık bir aranın sonunda 2016 yılında Mehmet Tahir Öncü tarafından tamamlanan serinin ikinci cildi *Çeviribilim Paradigmaları 2* ve üçüncüsü ardından gelen 2017'de Mehmet Tahir Öncü ile Halit Üründü tarafından tamamlanan *Çeviribilim Paradigmaları 3*'de de benzer amaçlarla hareket edildiği ifade edilmektedir. Her iki derlemede de Almanca makalelerin çevirileri bulunmaktadır.

İlk üç derlemeden farklı olarak 2018'de çıkan *Çeviribilim Paradigmaları 4* başlıklı kitapta Almanca makalelerin çevirilerinin yanı sıra, İngilizce ve Fransızca dillerinde kaleme alınmış makalelerin çevirileri de bulunmaktadır. Geçtiğimiz sene 2020'de tamamlanan *Çeviribilim Paradigmaları 5* de ilk üç ciltten ayrı olarak Almanca ve İngilizce çeviri makalelerini içerisinde yer aldığı derleme olarak alana katkı sağlama amacı taşıyan bir diğer derleme kitabıdır.

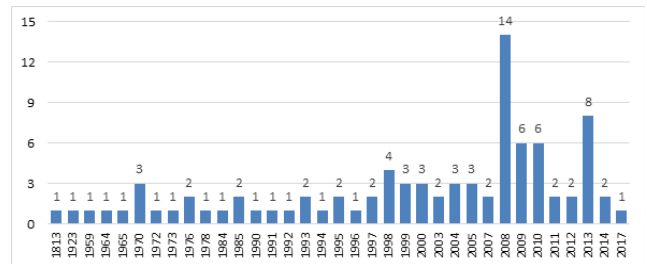
Türkiye'de yabancı bilimsel yayınların çevirilerinin yer aldığı bir başka derleme serisi, 2014'de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde *Çeviribilim Okumalar 1* kitabı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kitabı yayına hazırlayanlar arasında Mine Yazıcı, Alev Bulut, Neslihan Demez ve Özgür Çavuşoğlu bulunmaktadır. Yayın kurulu adına giriş bölümünde kitaba dair bilgiler veren Yazıcı ve Bulut, kitabın amacını çeviri olgusunu sosyo-kültürel çerçevede inceleyen önemli makalelerin Türkçeye çevrilerek, Türkiye'deki mevcut çeviribilimsel tartışmalara dilsel ve entelektüel fayda sağlamak olarak açıklamaktadırlar. Ayrıca çalışmanın lisans ve yüksek lisans öğrencilerine çeviribilim alanındaki kuramsal bakış açılarını geliştirmeye yönelik olarak hazırlanmış olduğu ifade etmektedirler. Doktora dersleri kapsamında başlatılan bir girişim sonucunda, kitapta doktora öğrencileri ve öğretim üyeleri tarafından Türkçeye aktarılmış yabancı dillerdeki çeviribilimsel makaleler yer almaktadır. İngilizce ve Almanca makale çevirilerinin yayınlarından oluşan kitapta toplam 6 makale bulunmaktadır. Makaleler çeviribilimin haber çevirilerinde ideoloji, çeviride etik, çevirinin kurumsal boyutu, çeviri evrenselleri, sözlü çeviri edinçleri, hukuk metni çevirileri gibi alt alanlarından konular içermektedir (Yazıcı ve Bulut, 2014, s. 5).

Bu serinin devamı olan ve 2017 yılında Emel Ergun, Arsun Uras Yılmaz, Zuhul Emirosmanoğlu ve Hasan Sefer tarafından derlenen *Çeviribilim Okumaları 2* isimli kitap da, tıpkı ilk ciltte olduğu gibi Türkiye'deki çeviribilim araştırmalarına bakış açısı getirmek amacıyla oluşturulmuştur. İçerisinde ilk kitaptan farklı olarak İngilizce ve Almancadan çevrilen makalelerin yanında Fransızcadan da çevirilerin bulunduğu kitapta beş makale yer almaktadır.

Yukarıda çalışmanın inceleme nesnesi olarak ele alınan Türkiye'deki çeviribilim alanında yayınlanan 8 derleme kitabı hakkında, kitapların giriş bölümleri, önsözleri, dipnot/son not gibi yan metinlerinin incelenmesi yoluyla genel tanıtımları, oluşturulma amaçları, hedefleri vb. bilgiler verildi. Sonraki bölümde kitaplardaki makaleler ile ilgili olarak grafiklerle desteklenen nicel bilgiler aktarılıp, karşılaştırmalı bir değerlendirmede bulunulacaktır.

3.1. Bulgular

Türkiye'de çeviribilim alanına bilimsel veri sağlamak amacıyla yabancı dildeki makalelerin çevirilerinin yer aldığı 2004, 2013, 2014, 2016, 2017, 2018'te iki adet ve 2020 yıllarında olmak üzere 8 tane derleme kitabı yayınlandığı görülmektedir. Bu kitaplarda toplam 88 çeviri makale yer almaktadır ve makalelerin kaynak dilde yayınlandığı yıllara göre dağılımı Grafik 1'de sunulmaktadır.

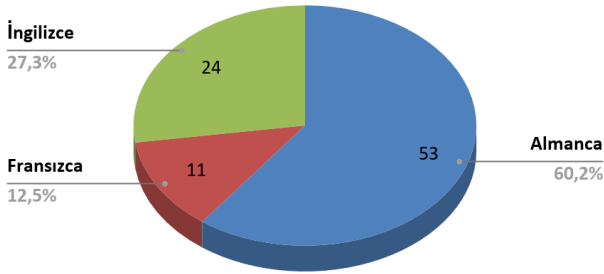

Grafik 1. Derleme kitaplardaki çevirisi yapılan kaynak metinlerin yıllara göre dağılımı

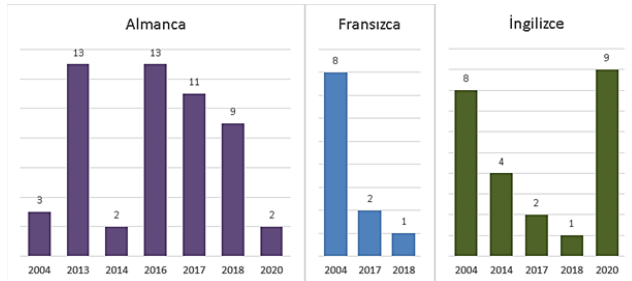
Grafik 1'den hareketle kitaplarda yayınlanmak üzere çevirisi yapılan en eski tarihli makale 1813 yılına ait iken, en güncel makalenin 2017 yılına ait olduğu görülmektedir. 1813-1994 yılları arasındaki makale sayısı dağılımı genel olarak 1-2 olacak şekilde bir gidişat göstermiştir. Kaynak metni 1995-2017 yılları arasında yayınlanmış olan makalelerin daha eski olanlara nazaran sayıca fazla olduğu görülmektedir. Derleme kitaplarda en fazla 2008 yılında kaynak metni yayınlanan makalelerin çevrildiği görülmektedir. Bu makalelerin büyük bir kısmı *Çeviribilim Paradigmaları 2* kitabında yayınlanmıştır. Bu tarihten sonra nicel olarak 2008'deki gibi yoğunluk olmasa da, yine de güncel tarihli olan makale sayılarında son zamanlarda bir artış gerçekleştiği ortaya çıkmaktadır. Elde edilen bilgiler doğrultusunda eski tarihli makale çevirilerinin büyük çoğunluğu *Çeviri Seçkisi 2* adlı derlemede yer almaktadır. Bu kitabın Türkiye'de bu özellikle yayınlanan ilk derleme kaynak olması, bunun en önemli

nedeni olarak ifade edilebilir. Bu kitaptaki yayınlar çeviri ve çeviribilimin tarihsel gelişimine damga vurmuş araştırmacıların makalelerinden oluşmaktadır. Buna göre öncü çalışmalara yer verilmiş olması da bilinçli bir tercih olarak değerlendirilebilir. Öte yandan 2020 yılında yayınlanan son derleme kitapta da orijinal yayın tarihi 1985 ya da 1993 gibi eski sayılabilecek makalelerin çevirilerine yer verilmiş olunması, makale tercihlerinde güncelliğin değil temsiliyetin dikkate alınmış olabileceğini de akla getirmektedir. Nitekim söz konusu makaleler Andre Lefevre ve Christiane Nord gibi alanda öncü çalışmalara imza atmış araştırmacılara aittir.

Çalışmada sözü edildiği üzere incelemeye alınan kitaplardaki makalelerin tamamı yabancı dillerden Türkçeye çevrilen yazılardır. Bu doğrultuda makalelerin çevirilerinin hangi dillerden gerçekleştirildiğine dair bilgiler Grafik 2'de sunulmuştur.

Grafik 2. Derleme kitaplardaki çeviri metinlerin kaynak dillere göre dağılımı

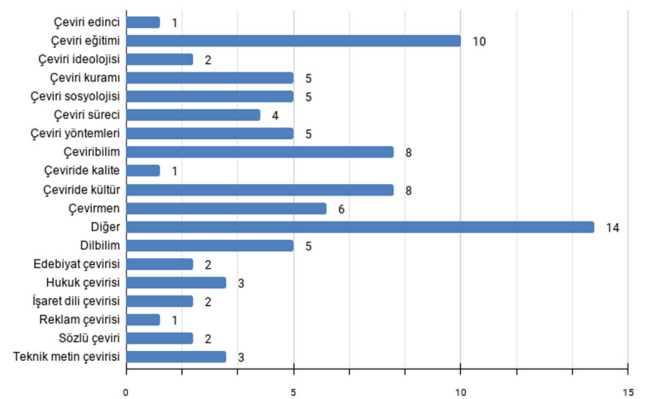
Grafik 3. Çevirisi yapılan makalelerin kaynak dilleri ve yıllara göre dağılımları

Grafik 2 ve grafik 3'ün sunduğu veriler ışığında, derleme kitaplarda çevirisi yer alan makalelerin kaynak dillerinin Almanca, Fransızca ve İngilizce olacak şekilde 3 farklı dil dağılımı tespit edilmiştir. Makalelerin kaleme alındığı tespit edilen dillerde 53 makale ile %60,1'lik oranla Almanca dilinden yayınlar sayıca fazlalık göstermektedir. Söz konusu çeviriler özellikle 2013, 2016, 2017 ve 2018 yıllarında yayınlanan derleme kitaplarda yer bulmuştur. 2020 yılında yayınlanan son derlemede ise yalnızca 2 adet Almanca makale çevirisi bulunmaktadır. İngilizce kaynak dilden yapılan çevirilerdeki durum daha farklıdır. Grafiklerden görüleceği üzere beş derleme kitapta İngilizceden 24 makale çevirisine yer verilmiş ve bu da %27,3'lük bir orana karşılık gelmektedir. Son olarak 11 makale sayısı ile %12,5'lik bir oranda Fransızcadan yapılan makale çevirilerine yer verildiği görülmektedir. Burada dikkate çeken 2004 yılında yayınlanan ve ilk der-

leme kitap olan Çeviri Seçkisi 2 kitabında Fransızcadan 8 adet makale çevirisinin olmasıdır. Sonraki yıllarda yayınlanan iki derlemelerde söz konusu dilden yalnızca 3 makale çevirisinin yayınlandığı tespit edilmiştir.

Bu bilgilerin yanı sıra, Çeviri Seçkisi 2 kitabında yer alan "Çevirinin Sefaleti Ve Görkemi Üzerine" adlı makalenin, dili İspanyolca olan kaynak metnin Katharina Reiss tarafından Almancaya tercümesi yapılan erek metin üzerinden Türkçeye çevrildiği bilgisine yer verilmektedir (Rifat, 2008, s. 37). Farklı bir çeviri yöntemi olarak göze çarpan bir diğer ifade de Roman Jakobson'un "Çevirinin Dil(bilim)sel Özellikleri" adlı çeviri makalenin İngilizce (1959) ve Fransızca (1963) metinlerinden karşılaştırılmalı olarak Türkçeye çevrildiği dipnotta sunulmaktadır (Rifat, 2008, s. 61).

Çeviribilimin Türkiye'deki gelişimine yönelik yabancı dillerden dilimize aktarılan makalelerin hangi konular özelinde ele alındığı göstermek de bu çalışmanın amaç kısmında sorulan sorulardan bir tanesini oluşturmaktadır. Bu çerçevede makalelerin konuları bakımından işlendiği alanlar aşağıda grafik şeklinde sınıflandırılmaktadır. Makalelerin tek bir konu başlığı ile kategorize edilmesi elbette ki kolay bir işlem değildir. Buradaki ifadeyi açmak gerekirse, bir yazı çeviri eğitiminden bahsederken aynı zamanda sözlü çeviriye de içerebilir. Bununla birlikte örnek olarak çeviribilim ve çeviri yöntemleri konuları birbirine yakın gibi görünse de, söz konusu başlıklar altında sınıflandırılan yazıların içeriğinde konular çok farklı işlenmiştir. Bu bakımdan yazıların olabildiğince odağındaki konu dikkate alınarak bir sınıflandırmaya gidilmiştir. Aşağıda sunulan Grafik 4 oluşturulurken de bu durum göz önüne alınmış ve yazının olabildiğince odak noktasındaki konu dikkate alınarak bir sınıflandırmaya gidilmiştir.

Grafik 4. Derleme kitaplardaki çeviri metinlerin konularına göre dağılımı

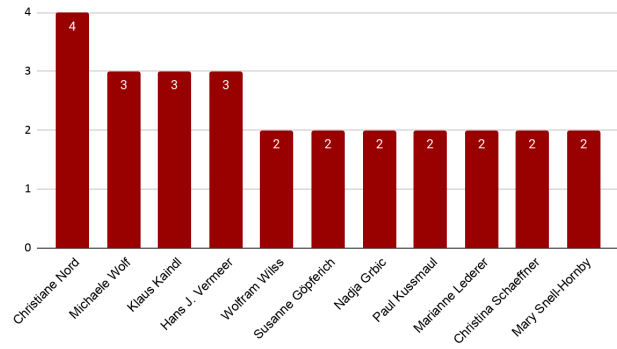
Grafik 4'te sunulan verilere göre, Türkiye'de çeviribilim alanı gelişimi amacıyla derleme kitaplardaki çeviri makalelerin konu dağılımına bakıldığında, 14 yayın ile çeviri üzerine çeşitli hususları ele alan diğer ve 10 yayın ile çeviri eğitimi konularında yazılmış yazıların çoğunlukta olduğu görülmektedir. Bu çalışmada, diğer başlığı al-

tında kategorize edilen konular alana ait, çeviri üzerine genel yazıları içerdikleri varsayılarak oluşturulmuştur. Bu kategori altına alınan yazılar arasında “Çevirinin Doğası – Bir Özet” (Vermeer), “Bir Kurum Olarak Çeviri” (Hermans) ve “Sanat Yapıtı Ve Estetik Araştırmalar Konusu Olarak Çeviri” (Dobossy) örnek olarak gösterilebilir. Çeviri eğitimi yazıları da, çevirinin alt alanları olan hukuk çevirisi, sözlü çeviri, çeviride teknoloji vb. şekillerde kendi içlerinde ayrılabilirler. Bunlardan farklı olarak “Alan Çevirisinde Bir Sorun Olarak Kültürel Farklılıklar” (Müller), “Beş Duyumuzla Veya: Çeviride Kültür Kavramının Anlamı Ve Gücü” (Vermeer) gibi yazıların sınıflandırıldığı 8 yayın ile çeviride kültür, ya da çeviri disiplini geneline dair “Çeviribilimin Adı Ve Doğası” (Holmes), “Genel Çeviribilim Sorunları” (Ladmiral) gibi 8 yayından oluşan çeviribilim konuları da yine çoğunluktadır. Grafiğin devamında çevirmeni konu alan 6 tane yayın olduğu görülmektedir. Burada “Çevirmenin Görevi” (Benjamin) ya da “Yazar Olarak Çevirmen” (Albrecht) çevirmeni konu alan yayınlar işaret edilebilir. Öte yandan alana kuramsal bakış açısı sunan çeviri kuramı konularında 5 yayın bulunurken, çeviri sosyolojisi ile ilgili bir başka 5 yayın “Toplumsal Bir Olgu Olarak Çeviri: Çeviribilimde Sosyolojik Yaklaşımlar” (Kaindl), “Çeviri, Toplum Ve Ütopya” (Venuti) vb. başlıklı yazılardan oluşmaktadır. Ayrıca dilbilim özelinde çeviri araştırmalarına konu olan yazıların sayısı da 5’tir. Çeviri yöntemine dair yayınların sayısının da 5 olduğu görülürken, çeviri süreci üzerine yoğunlaşan yayınların sayısı 4 olarak gösterilmektedir. Uzmanlık alanlarına yönelik yayınlara bakıldığında, bunlar içerisinde hukuk çevirisi ve teknik metin çevirisi ile ilgili yayınların her iki alanda da 3 tane olduğu ortaya çıkmaktadır. Uzmanlık alanları ile ilişkili diğer yayınlar edebiyat çevirisi, sözlü çeviri ve işaret dili çevirisinin 2’ser; çeviride yerleşme alanı kapsamına girebilecek reklam çevirisi ile ilgili 1 yayının olduğu saptanmıştır. Günümüzde postmodern yaklaşımlar çerçevesinde çeviribilim içerisinde de ele alınmaya başlanan çeviri ve ideoloji ilişkisi ile ilgili olarak, derleme kitaplarda çeviri ideolojisi kategorisinde 2 yayın bulunmaktadır. Çeviri eyleminin gerçekleştirilmesinde dil bilgisi, kültür bilgisi, uzmanlık alanı bilgisi vb. gibi kazanımların önemi eylemin ana bileşenleri olarak dile getirilebilir. Bu bağlamda bu kazanımları ele alan çeviri edinci ile ilgili olarak kitaplar içerisinde 1 yayın olduğu tespit edilmiştir. Grafikten hareketle son olarak, çeviride kalite ile ilgili 1 yayın yer almaktadır. Konuların yıllara göre dağılımı³ üzerinden bir değerlendirme yapılacak olursa, ilk yıllarda özellikle çeviri ve çeviribilim konularını ele alan çalışmaların ağırlıklı yer aldığı dikkat çekmektedir. Daha yeni tarihli sayılabilecek derleme kitaplar incelendiğinde ise, her zaman ele alınan kuram, eğitim gibi konularla

³ Konuların yıllara göre dağılımı iki nedenle ayrı bir grafik olarak sunulmamıştır. İlk neden makalelerin konusu ve çevirilerinin yayınlandığı yılları gösteren bir grafiğin fazla yer kaplayacak olmasıdır. Diğer bir neden ise, söz konusu grafiğin net veriler sunmamasıdır. Bu sebeple bu konu genel bir yorum olarak kısaca ifade edilmiştir.

birlikte özellikle çeviri sosyolojisi ve işaret dili çevirisi, teknik metin çevirisi, edebiyat çevirisi gibi daha spesifik konulu yayınlara yer verildiği görülmektedir. Bu konuda kesin bir çıkarımda bulunacak netlikte veri oluşmasa da, bu durum bilim dalının gelişim sürecinde oluşan alan ve konu yelpazesinin yansıması olarak yorumlanabilmektedir.

Çeviri makalelerin incelenmesi ile çeviribilim alanında isim yapmış bazı yazarların, derleme kitaplarda birden fazla çalışmasının bulunduğu da saptanmıştır. Bu saptama sonucunda elde edilen veriler Grafik 5’te sunulmuştur.

Grafik 5. Derleme kitaplarda birden fazla çalışmasının çevirisi yapılan yazarların dağılımı

Grafik 5’teki bilgilere göre, çalışmada incelenen çeviri makalelerin yazarlarından 11 tanesinin birden fazla makalesinin çevirisinin yapıldığı görülmektedir. Bu yazarlar içerisinde 4 tane ile en fazla makalesi çevrilen yazar Christiane Nord’dur. Nord’un çalışmaları çeviribilim bağlamında 2’si çeviri kuramı, diğer 2’si ise çeviri eğitimi ve çeviri üzerine diğer konularda yazılmış makalelerdir. Nord’u takiben birden fazla çalışmaları olan yazarlar 3’er tane olmak üzere Michaela Wolf, Klaus Kaindl ve Hans J. Vermeer olarak karşımıza çıkmaktadır. Konu dağılımı olarak Wolf’un çeviri sosyolojisi ile ilgili 2, çeviride kültür ile ilgili de 1 yayını bulunmaktadır. Araştırmacının makaleleri 2016 ve 2020 yılındaki derleme kitaplarda yayınlanmıştır. Bunun nedenleri arasında çeviribilim ve sosyoloji konusunun son yıllarda ön plana çıkmış olması gösterilebilir. Benzer durum Kaindl için de geçerli olabilmektedir. Kaindl’in çevirinin sosyolojik açısını konu alan 2 yayını ve buna ek olarak çeviri kuramı konusunda 1 yayınının çevrildiği görülmüştür. Vermeer ise yazılarında çeviride kültür, çeviriye kuramsal yaklaşımlar sunduğu konularını işlemiştir. Vermeer’in makalesine 2004 yılındaki derleme kitapta yer verildiği görülmektedir. Söz konusu çalışmanın özellikle çeviribilimin temel yaklaşımlarının bulunduğu *Çeviri Seçkisi 2* kitabında yayınlanmış olmasında, Vermeer’in çeviribilim alanındaki öncü isimlerden olması etkili olmuş olabilir. Ardından gelen yazarların derleme kitaplarda 2’ser tane yayınları yer almaktadır. Bu yazarlar ve ele aldıkları konular ise; Wolfram Wilss (çeviri süreci), Susanne Göpferich (teknik metinler), Nadja Grbic (işaret dili çevirisi),

Paul Kussmaul (çeviri edinci ve çeviri süreci), Marianne Lederer (çeviri üzerine diğer ve çeviri eğitimi), Christina Schaeffner (çeviri ideolojisi ve çeviri kuramı), Mary Snell-Hornby (çeviride kültür ve çeviri ve kimlik) olarak sıralanmaktadır. Burada dikkat çeken husus burada ön plana çıkan isimlerin, çeviribilim alanında özellikle Alman literatürde öncü araştırmacılar olmasıdır. Yayınlanan derleme kitaplarda daha çok Almanca makalelerin çevirisine yer verilmiş olunması bu duruma açıklama olabilecek niteliktedir.

4. GENEL DEĞERLENDİRME: ORTAK YÖNLER VE FARKLILIKLAR

Bu başlık altında, çalışmada incelenen derleme kitapların yan metinlerinden yola çıkarak ortak ve farklı yönlerine doğrudan değinmeye yönelik bir girişim yapmak gerekirse, kitaplardan elde edilen bilgiler doğrultusunda hepsinin ortak amacının, yurtdışındaki çeviribilimsel araştırmaların Türkiye'de tanıtımını yaparak araştırmacıların farklı bakış açıları kazanmasına yardımcı olmak olarak ifade edilebilir. Oluşturulan bu bakış açıları sayesinde yeni tartışma ortamlarının/süreçlerinin yaratılmasıyla Türkiye'deki çeviribilim alanının gelişim sağlaması hedeflenmektedir. Bir diğer ortak özellik, tüm derlemelerin çıkış noktası bir bakıma dil kısıtlaması nedeniyle erişimi zorlaşan farklı dillerdeki kaynakları bir arada toplamak amacıyla oluşturuldukları söylenebilir. Böylece başka ekollerin bakış açılarına sahip çalışmaların/araştırmaların takibini yapabilmek mümkün olmaktadır.

Kitaplardaki çeviri makalelerin çevirmenlerine değinilecek olursa tüm çevirmenlerin çeviribilim alanında faaliyet sürdüren akademisyenlerden, araştırmacılardan ve lisansüstü eğitim gören doktora öğrencilerinden oluştuğu görülmüştür. Çevirmenlerin bilimsel çalışma yürüten kişilerden oluşması metinlerin alanın uzmanları tarafından ele alındığını göstermektedir. Bu ifadeye yönelik en belirgin açıklama, Çeviribilim *Paradigmaları 1* kitabında şu şekilde aktarılmaktadır:

“Çeviri yapmak, bir anlamda erek dilde ‘yeni’ bir metin oluşturabilmeyi de gerekli kıldığından, çevrilecek metni anlamak ve onu anlaşılır biçimde erek dile aktarabilmek, çevirmenin belli bir birikime ve deneyime sahip olmasına bağlıdır. Bu da kuşkusuz kaynak metinde anlatılan konuya egemen olmayı ve söz konusu alanda uzmanlaşmayı gerektirmektedir. Bu bağlamda, üzerinde durduğumuz bir başka konu da, bu çalışmadaki kaynak metinleri çevirenlerin doğrudan çeviribilimiyle uğraşan araştırmacılardan oluşmasıdır. Çünkü metnin özünü ve çok düzlemliliğini kavrayabilmek, metnin yüzeysel ve derin yapısını ‘doğru’ çözümleyebilmekle doğru orantılıdır” (Yücel, 2013, s. 8).

Yücel tarafından yapılan bu açıklamadan da görüldüğü üzere, çevirmen çeviri faaliyetini yerine getiren bir uzman olarak görev almaktadır ve kaynak dildeki metnin erek dile aktarılmasından sorumludur denilebilir (Vermeer'den aktaran Gürçağlar, 2016, s. 124). Bu aynı zamanda alanın gelişimine yönelik bir hedef ile hazırlanan bu kitapların, bilimsel iletişim aracı olarak çeviri sürecinin sağlam ve doğru şekilde yerine getirildiği anlamı gelmektedir. Buna ek olarak, kitapların içeriğine bakıldığında konu dağılımı olarak bir kriterin belirlenmediği anlaşılmaktadır. Tüm kitaplar adına bir genellemeye bulunulacak olursa, konu dağılımları bilim insanlarından oluşan -uzman- çevirmenlerin sorumluluğuna, onların kararına bırakılmıştır denilebilir.

Derleme kitaplar birbirleri arasındaki farklılıklar olarak incelendiğinde, yan metinler açısından Çeviri Seçkisi 2'de çeviri makalelerden önce ilgili makalenin içeriği hakkında kısa bilgilere yer verildiği görülmektedir. Benzer bir durum Çeviri Okumaları 1 ve 2 kitaplarında makalelerden önce kitabın giriş bölümünde yer almaktadır. Diğer kitaplarda böylesi bilgilerin yer aldığı yan metinlere rastlanılmamaktadır.

Çeviri Seçkisi 2'ye tekrar bakacak olursak, kitabın en sonunda hem yazarlara hem de çeviriyi gerçekleştirenlere dair bilgiler sıralanmaktadır. Bu kitap haricindekilerde çevirmenlerden yalnızca dipnotlarda bahsedilmektedir.

İncelemeye alınan 8 kitap içerisindeki makalelerin kaynak diller bazındaki dağılımdan hareketle, Çeviribilim *Paradigmaları 1, 2 ve 3* sayılarında, kaynak dili yalnızca Almanca olan makalelerin çevirilerinin yapıldığı görülmektedir. Bu durum sözü edilen sayılardan birincisinde dile getirilmektedir. Ancak sonrasında Çeviribilim *Paradigmaları 4 ve 5'te* Almancanın yanı sıra Fransızca ve İngilizce kaynak dilli makalelere de yer verilmiştir. Benzer bir durum Çeviribilim *Okumaları 1 ve 2* derlemeleri için de söz konusudur. İlk derlemede sadece Almanca ve İngilizce kaynak dillerinden makaleler mevcut iken, ikinci derlemede bu dillere ek olarak Fransızca çıkışlı makaleler de yer bulmaktadır. Çeviri Seçkisi 2 kitabında ise genel olarak üç yabancı dilden de makaleler bulunmaktadır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bilimsel iletişim gerek disiplin-içi gerekse disiplinlerarası etkileşim anlamında, bilim insanları tarafından üretilen kitaplar, makaleler, raporlar, bildiriler, tezler ve bunlara ek konferanslar, çalıştaylar, seminerler gibi araç ve ortamlar ile alanların gelişiminde önemli etkenlerdir. Türkiye'de çeviribilimin kurulmasının ardından, onun gelişmesi sürecinde bu aktörlerin özellikle dışarıdan (Batı'dan) aktarılan yayınlarla, alan içerisindeki tartışma ortamlarının yaratılmasında, yeni ve farklı bakış açılarının edinilmesinde önemli olduğu, çalışmanın konusu bağlamında getirilen yabancı dillerden Türkçeye çevrilen makalelerin bulunduğu derleme kitapların incelenmesi sınırlaması ile kısmi olarak ortaya çıkmıştır.

Yapılan bu çalışmada, genel kapsamda gerek akademik eğitim kürsülerinin Türkiye’de kurulması ve son yıllarda artış göstermesi ile gerekse kitaplar/makaleler gibi yurtdışındaki yabancı kaynakların Türkçeye çevirilerinin gerçekleştirilmesi yoluyla çeviribilim alanının gelişimine katkı sağlama girişimlerin olduğu görülmüştür. Ele alınan kitaplar çerçevesinde, çeviribilimin gelişimine katkı sağlamak amacıyla çevrilen makalelerin hangi yıllarda yazıldığı, konularının nasıl bir dağılım gösterdiği, hangi dillerden yapılan çevirilerin ağırlıkta olduğuna yönelik sorulardan hareketle verilerin grafiklere dönüştürülmesi yoluyla cevaplar bulunmaya çalışıldı. Sadece derleme kitap içerisindeki çeviri makalelerden hareketle bile son yıllara doğru bilimsel çalışmalarda artış olduğu ortaya çıkmıştır. Öte yandan konu dağılımlarında daha çok çeviri üzerine (diğer) ve çeviri eğitimi temalarında olması, çeviribilim alanının gelişimi doğrultusunda çeviri temalı konuların aktarılması, amacına hizmet edici niteliktedir denilebilir. Çeviri eğitimi temalarındaki sayısal fazlalık ise, günümüz Türkiye’sinde farklı birçok üniversitede çeviri eğitimi veren bölümlerin artmasıyla, çeviri eğitimi hakkındaki yabancı yayınları takip etme ve yararlanma isteğiyle paralellik gösterici nitelikte olduğu ifade edilebilir.

Bu çıkarım doğrultusunda, çeviribilimin yapısı gereği geniş bir yelpazeye sahip olan bir alan olması göz önüne alınarak, Türkiye’deki çeviribilim alanına katkısı olacağı düşünülen ve toplum çevirmenliği, konferans çevirmenliği, çeviri kuramları, çeviride yeni teknolojiler gibi sadece belirli bir konuya odaklanan yabancı makalelerin/yazıların çevirisinin yer alacağı derleme kitapların hazırlanması bir öneri olarak sunulabilir⁴. Her ne kadar çeviri bir yayın olmasa da Saliha Paker tarafından 2002 yılında hazırlanan ve içeriğinde ağırlıklı olarak yurtdışındaki araştırmacıların İngilizce yazılarının yer aldığı “Translations: (re)shaping of literature and culture” adlı derleme kitap, çevirinin kültür ve edebiyatı şekillendirmedeki etkisine yönelik olarak, konulu derleme kitaplara örnek gösterilebilir. Paker’in bu kitabının ayrı bir özelliği de, bilimsel iletişimin Türkiye’den yurtdışına doğru bir yön almış olmasını göstermesidir. Çünkü iletişim ve etkileşim söz konusu ise, karşılıklı bir alışveriş olmalı. Türkiye’deki çalışmaların dışarıya taşınması, bunun gibi uluslararası konferanslar, yayınlar ve seminerler vs. ile olabilir. Bu bakımdan Mehmet Tahir Öncü’nün editörlüğünü yaptığı kitaplar⁵ buna bir başka örnek olabilir.

⁴ Bu yönde, ağırlıklı olarak çeviri tarihi konulu Almanca/İngilizce makalelerin çevirilerinin yer aldığı ve Çeviribilim Okumaları 1 ve 2 başlıklı derlemelerden oluşan serinin devamı niteliğinde üç tane yeni derleme kitabın İstanbul Üniversitesi bünyesinde hazırlanmakta olduğu ön bilgisine ulaşılmıştır. Bunun özellikle çeviribilim bu alt alanlarında çalışan araştırmacılar için faydalı bir kaynak olacağı düşünülmektedir. (Dr. Öğr. Üyesi Neslihan Demez ile yapılan 16.03.2021 tarihli kişisel görüşme)

⁵ Öncü, Mehmet Tahir (2011): Probleme interkultureller Kommunikation bei Gerichtsverhandlungen mit Türken und Deutschen. Berlin: Frank & Timme Verlag. Verlag Für Wissenschaftliche Literatur. / Öncü, Mehmet Tahir (2015): Basiswissen für Dolmetscher – Deutschland und die Türkei. Berlin: Frank &

Bu çalışmanın bir diğer tespiti de, kaynak metin tercihlerinin üç dille sınırlı olmasıdır. Almanca, İngilizce ve Fransızca kaynakların çeviribilim alanında önemli bir yere sahip olduğu yadsınamaz, ancak farklı ülkelerde yürütülen araştırmalar ve farklı dillerde yapılan yayınların da Türkçeye kazandırılması, çeviribilim alanında çalışan bilim insanlarına daha geniş bir bakış açısı sunacaktır. Bu sayede çeşitli ekollerdeki gelişmelerin takibi de mümkün olacaktır.

Bu çalışma, çeviri yoluyla çeviribilimin Türkiye’deki gelişimine sağlanan katkıyı bir bütüncü üzerinden somutlaştırarak, çeviribilimsel iletişimde çevirinin rolüne bir üst bakış kazandırsa da, söz konusu yayınların Türkiye’deki çeviribilim alanının gelişimine etkisini hangi ölçüde gerçekleştirdiğini somut verilerle ortaya koymuyor olması, bir kısıt olarak ifade edilebilir. Alana etkisi ve katkısı konusunda daha net tespitlerde bulunmak için, bu kaynaklara yapılan atıflar üzerinden bir değerlendirme yapılması gerekir. Odağı farklı olsa da, bu yönde bir çalışma Mine Yazıcı tarafından 2004 yılında yapılmıştır. Yazıcı, çeviri yayınlarının erek kültürdeki bilgi üretimine hangi ölçüde katkı sağladığını ortaya koymak amacıyla, tarihsel süreçte çevirinin rolünü betimlediği araştırmasında, çeviri yayınlarının aldıkları atıflar üzerinden bir inceleme gerçekleştirmiş ve çeviri yayınlarının sosyal bilimler alanında bilgiyi tetikleyici bir etkisinin olmadığı sonucuna varmıştır. Yine de çeviri yayınlarının etkisinin çeviribilimin bir bilim dalı olarak Türkiye’de görünüm kazanması odağında araştırılmasında, bu sonucun farklılaşması olanaklıdır. Nitekim örnek olarak Holmes’ın “Çeviribilimin Adı ve Doğası” başlıklı makalesinin yıllardır ne kadar yoğun şekilde referans gösterildiği açıkça gözlemlenebilmektedir.

Çeviribilim alanında yapılacak araştırmalar, Türkiye’deki kültür dizgesini ve çeviri alanındaki gerçekliği dikkate alacak şekilde, uygulama odaklı olarak yürütülmelidir. Bu bakımdan çeviribilimin ilk yıllarıyla bugün yürütülen çalışmaların ciddi oranda farklılık gösterdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bilim dalının özerk bir yapı kazanması sürecindeki çabalardan farklı olarak bugün, alan yelpazesi geniş, kendi kuram ve yöntemlerini disiplinlerarası bir perspektifle işletebilen bir bilim dalının varlığından söz etmek mümkün. Bundan hareketle bilim dalının Türkiye’deki gelişim sürecine hizmet etmesi hedeflenen çeviri çalışmalarının, yerini karşılıklı iletişim ve etkileşime bırakması doğal bir yönelimdir.

Bilimde ilerlemenin ve gelişmenin yolu, özgün araştırmaların yapılması ve söz konusu araştırmalardan elde edilen sonuçların ise bilim alanına sunulmasından geçmektedir. Hem yurt içinde hem de yurtdışında bilimsel iletişim döngüsünün işletilmesi ne kadar gerekliyse, bu döngüye hizmet edecek alan literatürünü irdeleyen ve bu sayede gelişim sürecini ele alarak, gelecek yönetime dair değerlendirmede bulunan araştırmalar da o kadar

önemlidir. Bu çalışma ile bu yönde bir inceleme örneği gerçekleştirilerek, bu tür araştırmaların önemine dikkat çekilmesi hedeflenmiştir.

KAYNAKÇA

- Akbulut, A.N. (Ed.). (2016). *Türkiye'de Çeviribilim İlk Adımların Yol Arkadaşlığı*. İstanbul: Sözcükler Yayınları.
- Ammann, M. (2008). *Akademik Çeviri Eğitime Giriş*. (E. D. Eke-man, çev.) İstanbul: Multilingual Yayınlar
- Ergun, E., Yılmaz, A. U., Emiroğlu, Z. ve Sefer, H. (Ed.). (2017). *Çeviribilim Okumaları 2*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları
- Gürçağlar, Ş. T. (2016). *Çevirinin ABC'si*. 3. Baskı. İstanbul: Say Yayınları
- Kurultay, T. (2000). *Çeviriye Bilimsel Bakış ve Türkiye'deki Gelişmeler*. Erişim Bilgisi: <https://ceviribilim.com/2006/06/01/ceviriyeye-bilimsel-bakis-ve-turkiye%E2%80%99deki-gelis-meler/> Erişim: 07.02.2021
- Öncü, M. T. (2011): *Probleme interkultureller Kommunikation bei Gerichtsverhandlungen mit Türken und Deutschen*. Berlin: Frank & Timme Verlag. Verlag Für Wissenschaftliche Literatur.
- Öncü, M. T. (2015): *Basiswissen für Dolmetscher – Deutschland und die Türkei*. Berlin: Frank & Timme Verlag. Verlag Für Wissenschaftliche Literatur.
- Öncü, M. T. (Ed.). (2016). *Çeviribilim Paradigmaları 2 – Çeviri seçkisi*. İstanbul: Hiperlink Yayınları
- Öncü, M. T. ve Ürdünlü, H. (Ed.). (2017). *Çeviribilim Paradigmaları 3 – Çeviri seçkisi*. İstanbul: Hiperlink Yayınları
- Paker, S. (Ed). (2002). *Translations: (re)shaping of literature and culture*. İstanbul: Boğaziçi University Press.
- Rifat, M. (Ed). (2008). *Çeviri Seçkisi 2: Çeviri(bilim) nedir? (Gözden geçirilmiş/genişletilmiş 2. Baskı)*. İstanbul: Sel Yayıncılık
- Stolze, R. (2013). *Çeviri Kuramları - Giriş*. İstanbul: Değişim Yayınları
- Şan, F. (2011). *Çeviriye Bilimsel Bakış Ve Türkiye'deki Gelişmeler'in Gelişimi*. Eruz, S. ve Şan, F. (Ed.). *Turgay Kurultay'a Bir Armağan – Çeviribilimden Kesitler* (ss. 151-165). İstanbul: Multilingual Yayınları
- Ürdünlü, H. ve Öncü, M. T. (Ed.). (2018). *Çeviribilim Paradigmaları 4 – Çeviri seçkisi*. İstanbul: Hiperlink Yayınları
- Yazıcı, M. (2004). *Çeviri Etkinliği*. İstanbul: Multilingual Yayınları
- Yazıcı, M. (2011). *Çeviribilimde Araştırma*. İstanbul: Multilingual Yayınları
- Yazıcı, M., Bulut A., Demez, N. ve Çavuşoğlu, Ö. (Ed.). (2014). *Çeviribilim Okumaları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları
- Yücel, F. (Ed.). (2013). *Çeviribilim Paradigmaları 1 – Çeviri seçkisi*. Çanakkale: Çanakkale Kitaplığı Akademi
- Yücel, F. ve İşçen, İ. (Ed.). (2020). *Çeviribilim Paradigmaları 5 – Çeviri seçkisi*. İstanbul: Hiperlink Yayınları
- Vermeer, H. J. (2008). *Çeviride Skopos Kuramı*. (A. H. Konar, çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları